

Очевидно, что необходимо принимать во внимание значительную разницу, которая существовала в мировоззрении представителей основных средневековых сословий (традиционных: духовенства, дворянства и крестьянства, а также нового сословия – бюргерства), однако при этом суметь выделить то универсальное, общечеловеческое, что отличало именно человека этой эпохи. Это те черты, которые были обусловлены характером самой эпохи, будь то политическими, экономическими, демографическими, культурными или любыми другими факторами.

В. С. Жидков и К. Б. Соколов, говоря о картине мира различных эпох, выделяют ряд их основных признаков-критериев. А именно: масштабность, четкость, эмоциональную окрашенность, приверженность свету или мраку, присутствие прошлого, настоящего и будущего, самосогласованность, аналитизм и синтетизм, выделенность субъекта из внешней среды, активность-пассивность, знаковость (символичность), рефлексивность, насыщенность межчеловеческими отношениями, конформность, детерминированность мироустройства, степень общей развитости, особенности развития репрезентативной системы [3, с. 69-72]. Каждый из этих признаков можно определить, изучая наиболее характерные литературные и художественные произведения. Используя эту универсальную схему критериев можно выделить те черты, которые отличают эпоху Готики от предшествующих и последующих периодов.

Таким образом, изучение готического мировоззрения, характерных черт и особенностей сознания человека эпохи Готики, его картины мира, во всей их сложности и неоднозначности представляется оправданным и перспективным. Человек готической эпохи – это дитя совершенно новых социально-экономических, политических и культурно-исторических условий. На его внешний облик, поведение и внутренний мир повлияли важнейшие события эпохи: Крестовые походы и сложение городской культуры, зарождение централизованных феодальных монархий и достижение значительных успехов в науке и философии, распространение рыцарской и куртуазной культуры, а также, собственно, распространение готического искусства.

Именно эпоха Готики в Западной Европе, по нашему мнению, стала тем этапом, когда человеческая индивидуальность, еще жестко скованная корпоративностью средневекового общества, начала постепенно проявляться, чтобы по-настоящему «родиться» в эпоху Возрождения.

Источники и литература:

1. Гуревич А. Я. Индивид и социум на средневековом Западе / А. Я. Гуревич. – М. : РОССПЭН, 2005. – 422 с.
2. Гуревич А. Я. О новых проблемах изучения средневековой культуры / А. Я. Гуревич // Культура и искусство западноевропейского средневековья («Випперовские чтения-80»). – М., 1981. – С. 8-25.
3. Жидков В. С. Искусство и картина мира / В. С. Жидков, К. Б. Соколов. – СПб. : Алетейя, 2003. – 464 с.
4. Merriam-Webster online dictionary : [Electronic resource]. – The access mode : <http://www.merriam-webster.com/dictionary/media>
5. Scott Robert A. The Gothic enterprise: a guide to understanding the Medieval cathedral / Robert A. Scott. – University of California Press, 2003. – 283 p.

Латишева О.В.

УДК 94 (477) “192/193”:369.03

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ В 20–30-Х РР.

Актуальність Формування та діяльність органів державного страхування в СРСР 20–30-х рр., судячи з історіографічного огляду наукової літератури [1], розглядалося в контексті економічної науки, тому виокремлювалися фінансово-господарські аспекти. Історично-правничий, а тим паче науково-історичний ракурс цієї проблеми соціально-економічних відносин, не досліджувались, відтак вона залишається актуальною.

В Україні діють державні, акціонерні та приватні страхові компанії, тобто страхова справа для українського суспільства має певну історичну традицію, тому вивчення досвіду створення та функціонування державного і кооперативного страхування в роки непу і сталінської модернізації суспільних відносин є важливим з історичної та практичної точок зору.

Термін і явище «нормативно-правове регулювання» можна розглядати в історико-правовому або історичному контекстах. Відмінність між ними полягає в типологізації об'єкта дослідження, тобто системного розкриття його складових частин. Якщо обмежитись аналізом декретів, постанов, інструкцій, то матимемо джерелознавчий дискурс, а концентрація уваги на юридичних тонкощах форми і змісту законодавчих актів неминуче приведе до суто правничого аналізу. Історичний аспект передбачає розгляд нормативно-правової бази як джерела важливої інформації про конкретний соціально-економічний інститут та орган державного регулювання з метою з'ясування наступних проблем: встановлення хронологічної дати та обставин виникнення, відстеження структури, виявлення повноважень, функцій, системних реформ, особливостей взаємодії частин єдиного цілого, розвитку організаційних форм. Ми вивчаємо джерела, відтак нормативно-правове регулювання – це насамперед послідовність і системність ухвалення державними органами влади (законодавчими і виконавчими) конкретних декретів і постанов, на основі яких відбувається моделювання історичного знання про соціальну систему державного та кооперативного страхування, а вона була передусім соціальним інститутом, позаяк майнові справи торкалися власників

промислових підприємств, житла, господарських будівель, зернових культур, продуктивної та робочої худоби сільського господарства.

Об'єктом нашого аналітичного дослідження є історія створення нормативно-правової бази оперативного регулювання системи державного страхування, а **предметом** – конкретні законодавчі акти – декрети, постанови, циркуляри, тарифи, їх змістове та інформаційне наповнення. **Мета** і завдання зумовлені об'єктом та предметом, які полягають в науково-історичному з'ясуванні основних етапів становлення та розвитку радянської системи майнового страхування.

Формування законодавчої бази державного страхування розпочалося 6 жовтня 1921 р. від ухвалення декрету РНК РСФРР «Про державне майнове страхування». Його текст було опубліковано в першому номері «Вестника государственного страхования». Органи державного страхування діяли при Наркомфіні, а цей наркомат вважався об'єднаним, тобто федеративним, тому декрет стосувався певною мірою України. Переважна більшість законів, які приймав РНК УСРР та навіть ВУЦВК базувалися саме на основі так званих федеративних постанов. В Україні діяв адміністративно-політичний інститут Уповноваженого Наркомфіну РСФРР, а згодом СРСР. Декрет 6 жовтня 1921 р. став юридичним документом для формування в містах і селах органів державного страхування майна приватних господарств від пожеж, худоби від загибелі, зернових культур від градобою, транспорту від аварій. Він був підписаний В.І. Леніним [2]. Згідно декрету усі попередні організаційні форми страхування, які функціонували при ВРНГ, підлягали ліквідації, а управлінські структури переходили до Головного правління державного страхування при Наркомфіні. На місцях мали з'явитися страхові підвідділи при фінвідділах виконкомів, які працювали під наглядом Головного правління. Декрет надав кооперативним установам право встановлювати форми, види і тарифи страхування їхнього майна, а це означало формування організаційної структури кооперативного страхування.

6 липня 1922 р. РНК РСФРР видав чергову постанову «Про державне страхування». Яка доповнила декрет від 6 жовтня 1921 р. новими положеннями [3]. Радянські органи страхування діяли на принципах госпрозрахунку, а Головне управління стало Головним правлінням державного страхування (Держстрах). З'явився новий вид страхування – добровільне страхування життя. Постанова виписала повноваження Головного правління, його структуру, фінансові підвалини, але їх повний виклад зафіксовано у «Положенні про Головне правління державного страхування», яке схвалив народний комісар фінансів Г.Я. Сокольніков 27 листопада 1922 р. [4] Його опублікували окремою брошурою у 1923 р. [5] «Положення» мало розділи: загальні принципи, засоби існування, управління, ревізійна комісія, операції Держстраху. Вперше юридично підкреслювалося співіснування двох форм страхування – добровільного та обов'язкового, їх структурна конкретизація. Обов'язкове поділялося на окладне страхування майна від пожеж, зернових культур від градобою, худоби від смерті та неокладне страхування майна державних, комунальних та кооперативних організацій. Офіційно проголошувалося добровільне страхування, але рухомого та нерухомого майна підприємств та товарів від пожеж, худоби, культур, транспорту – сухопутного та морського, життя і від нещасних випадків. До регулятивних функцій належало те, що Держстрах створював місцеві органи державного страхування в республіках, але згідно угод РСФРР з ними.

Оперативне керівництво здійснювалося на основі законодавчих актів, але через так звані циркуляри структурних підрозділів Держстраху. Вони розповсюджувалися телеграфно, а також службовою поштою. Протягом вересня 1922 р. було відправлено понад 40 циркулярів [6], які стосувалися здійснення страхових операцій на товарних біржах, встановлення на 1923 р. окладних норм страхового забезпечення, використання ярмарок для пропаганди ідей державного страхування, взаємин місцевих органів Держстраху з виконавчою владою, узгодження єдиної форми звітів, порядку страхування державного та комунального майна тощо. Кожен циркуляр мав вихідний номер, а також номенклатурне походження – конкретний відділ, який його видавав.

Циркулярна форма регулювання роботи органів Держстраху була основною, яка забезпечувала їх повсякденну діяльність. Виходили збірники (зводи) проблемно-тематичних циркулярів, тобто своєрідний кодекс нормативно-правових актів. Наприклад, в липні 1923 р. з'явився зведений циркуляр №705, який систематизував усі попередні циркуляри, видані Головним правлінням на території СРСР. Укрдержстрах упорядкував 1 січня 1925 р. власний зведений циркуляр №166, надіславши його місцевим органам [7]. Союзний (№705) та республіканський (№166) зведені циркуляри узагальнювали попередній досвід становлення та функціонування радянської системи державного страхування. Вони є важливим джерелом вивчення історії Держстраху, а також формування юридичної основи його регулятивно-управлінської діяльності, позаяк збірник циркулярів відтворює номенклатурний механізм взаємодії центрального апарату та місцевих структур. Наприклад, циркуляр «Про оплату відповідальним працівникам місцевих органів Держстраху особливої винагороди за успішне виконання операційних завдань у 1923–24 році» дозволив створення спеціального фонду заохочення [8]. За підписом голови правління Держстраху СРСР Д. Єфремова у 1924 р. була видана інструкція «Про спрощене добровільне страхування від вогню домашнього майна», якою дозволялося страхування майна з розрахунку його страхового забезпечення 150 крб. для дорослого та 75 крб. для дітей [9]. Зведення циркулярів виходили щороку, які, крім господарсько-фінансових справ, регулювали соціальні питання. Станом на 1 січня 1926 р. заборонялося відповідними циркулярами брати на службу працівників Держстраху, які мали судові покарання, були засновниками приватних торгових закладів, мали сімейну спорідненість (чоловік, дружина, брат, сестра) [10].

Постанови вищих органів державної влади накресливали загальні принципи розвитку страхової справи, а циркуляри та інструкції їх реалізовували на практиці. 11 листопада 1924 р. РНК СРСР видав постанову «Про державне страхування в сільських місцевостях», якою надав правових підстав для формування низової ланки структурних підрозділів системи радянського страхування [11]. 19 січня 1926 р. його скасували, а натомість прийняли постанову РНК РСФРР «Про залучення місцевого населення до страхової справи». Фактично створювалася паралельна виконавча форма страхування: соціально-правовий інститут уповноважених, обраний загальними зборами села, та секція по страхуванню при повітових виконкомах [12]. Конкретні питання майнового страхування регулювалися відповідними циркулярами.

Створення СРСР та конституційне оформлення союзної держави викликало необхідність уніфікації законодавчих актів, у тому числі в галузі страхування. Так, 18 вересня 1925 р. ЦВК та РНК СРСР впровадили «Положення про державне страхування Союзу РСР», поява якого усунула чинність попередніх законів. Держстрах продовжував діяти на принципах госпрозрахунку та централізації системи управління. «Положення» чітко регламентувало обов'язки та права республіканських органів страхування. Зазначалося, що республіканські правління «...є органами Головного правління державного страхування СРСР» [13]. Оперативна діяльність та кадрові призначення зосереджувалися в республіках, але під наглядом центрального апарату. Укрдержстрах виконував доручення Головного правління Держстраху СРСР, яке перебрало на себе функції і права монополіста в галузі майнового страхування.

Здійснення суцільної колективізації, політично-економічний курс якої визрівав протягом 1928–1929 рр., зумовило доцільність реорганізації радянської системи майнового страхування. Її ініціатором в Україні був голова правління Укрдержстраху С.М. Мазлах, службова доповідь якого стала основою постанови колегії НК РСІ УСРР «Про реорганізацію державного та кооперативного страхування» від 5 грудня 1928 р. [14]. Вона не була опублікована, тому що викликала суперечливі зауваження інших державних органів влади: схвальних і заперечувальних. Три важливих моменти цієї постанови свідчили про основні принципи реформування системи страхування в УСРР. Перший констатував факт запозичення радянською системою страхування принципів, методів і форм «чисто капіталістичних умов», другий підкреслював неспроможність існуючої системи забезпечити «проведення класової лінії», третій стосувався нових форм і тарифів страхування усунутого сектору, тобто колгоспів. Генеральним принципом і духом постанови була уніфікація державного страхування. Пропонувалося скасувати всі види добровільного страхування, гарантійного, транспортного, а також ліквідувати «Коопстрах», як «...самостійний орган взаємного кооперативного страхування» [15]. Реформуванню підлягала організаційна структура системи державного страхування: правління Укрдержстраху перетворювалося в Управління державного страхування при Наркомфіні УСРР, окружні страхові контори в інститут інспекторів.

Постанова НК РСІ УСРР мала відомчий характер, а не повноважного закону, однак спонукали до дії законодавчий орган – ВУЦВК. 12 серпня 1929 р. секретаріат ВУЦВКу ухвалив постанову на доповідь Укрдержстраху [16], у якій серед недоліків існуючої системи страхування було названо відсутність сприяттв колективізації. Офіційний документ підкреслив той факт, що «...державне страхування є одним з найважливіших чинників регулювання складних соціально-економічних відносин у приватному секторі» [17]. ВУЦВК визнав доцільним вилучення Держстраху зі складу Наркомфін у окремий орган, підпорядкований РНК УСРР. Президія ВУЦВКу мала розглянути проект нового Положення про державне страхування в порядку союзного законодавства. Його текст був підготовлений у 1929 р., тобто в рік «великого перелому»: здійснення примусової колективізації сільського господарства, форсованої індустріалізації.

Проект «Положення про державне страхування Союзу РСР» обговорили 3 травня 1930 р. на засіданні Раднаркому УСРР. Під час обговорення зазначалося, що «Положення» спрямоване на зміцнення централізації державного страхування, тому висновок був таким: «Проти проекту «Устави про державне страхування СРСР перечити» [18]. Раднарком УСРР висловив негативну оцінку проекту «Положення». Документ мав шість розділів, які свідчили про радикальну зміну принципів і форм державного страхування майна усунутого сектору, до якого були зараховані і кооперативи. Для його забезпечення на випадок стихійного лиха створювалися спеціальні страхові фонди за рахунок відрахувань установ та підприємств, а для приватного сектору за рахунок страхових платежів. Держстрах СРСР залишався повним монополістом страхової справи, але під керівництвом Раднаркому, хоча зберігався принцип госпрозрахунку. П'ятий розділ стосувався структури та управління державним страхування, тобто організаційних основ регулювання самої системи. Місцеві органи страхування, а до них належали страхові установи союзних республік, призначалися та управлялися їхніми урядами. Обов'язком і правом Держстраху СРСР було регулювання та загальне керівництво державним страхуванням, об'єднання страхової політики на території СРСР, доведення директив і завдань союзним республікам, формування загальних звітів, тарифів, норм і правил страхування, здійснення операцій по перестрахованню ризиків в іноземних страхових компаніях. Республіканські органи страхування займалися розробкою планів, проектів правил і тарифів, які згодом розглядав Держстрах СРСР, тобто виконували функції його місцевих органів.

Союзний уряд, беручи до уваги проект «Положення», прийняв 4 вересня 1929 р. постанову «Про обов'язкове страхування майна усунутого сектору народного господарства» [19], залишивши право кооперативним установам страхувати майно кооперативами. Фактично була збережена єдність радянської системи страхування. Майно членів кооперативних товариств, тобто селянських господарств, підлягало державному страхуванню. 1 серпня 1930 р. Раднарком СРСР видав постанову №245 «Про реорганізацію державного страхування та ліквідацію Держстраху», а заступник голови РНК УСРР О.К. Сербіченко, коментуючи цей факт, розпорядився «...перевести в життя союзу настанову» [20]. Вона означала

докорінне реформування системи страхування, яка виникла на початку 20-х рр. Укреджстрах було розформовано у 1931 р., а регулювання страхової справи зосереджувалося в Наркомфіні.

9 лютого 1931 р. ЦВК та РНК СРСР видали постанову «Про зміни в державному страхуванні», яка зафіксувала його нову систему, а також встановила тарифи для майна усупільненого сектора, добровільного страхування майна приватних осіб, первинних товариств споживчої, житлової та кустарно-промислової кооперації [21]. Вони мали самостійно оформляти страхування їхнього майна, подаючи відповідні заяви та документи до місцевих фінорганів, а за просрочку страхових платежів підлягали адміністративному стягненню пені. Весною 1932 р. впроваджувалися нові тарифи і тарифні правила для страхування майна установ, організацій і господарств усупільненого сектору. Майно міських будівель поділялося на три класи, а в селах на дві категорії районів. Існували відповідні ставки у копійках за 100 крб. страхової суми, які коливалися у залежності від якості будівель, форм власності майна. Наприклад, майно промислових підприємств розподілили на 10 класів, відтак страховий внесок першого становив 25 копійок, а десятого класу – 1 крб. 60 коп. [22]. Діяли «нормальні» та «пільгові» тарифи, а вся організаційна робота зосереджувалася у фінвідділах райвиконкомів. З'явилися терміни «страхувач» (організація, прізвище власника), «страхінспектор», «посередник», «уповноважений райфінвідділу», які не використовувалися у 20-х рр. Тарифи добровільного страхування, тобто майна, яке не підлягало обов'язковому окладному страхуванню, були детально вписані. Вони стосувалися страхування від вогню хатнього майна приватних осіб, майна кооперативних установ, сільськогосподарських продуктів у селах. Дивним було страхування сільськогосподарської продукції (хліб, насіння, овочі) у 1932 р., коли хлібозаготівельні комісії масово вилучали їх у селян, а ставки страхової суми (1 крб. 20 коп. на 10 крб. вартості) не поверталися, хоча забирали десятками і сотнями пудів зернових культур, центнерами картоплі.

Протягом другої половини 30-х рр. було прийнято десятки постанов, інструкцій, які на законодавчому рівні упорядкували систему добровільного та окладного страхування. Так, 27 липня 1934 р. ЦВК та РНК СРСР видали постанову «Про добровільне страхування», дозволивши Держстраху СРСР здійснювати в сільських районах та селищах міського типу добровільне надокладне страхування майна колгоспів, кооперативів, рибальських артілей, а також сільськогосподарських тварин. Доповнивши ст. 10 постанови від 3 лютого 1931 р. «Про зміни в державному страхуванні», уряд дозволив Держстраху СРСР страхувати велику рогату худобу віком до 10 років та коней 12 років, які перебували в господарствах колгоспників та одноосібників [23]. 17 вересня 1935 р. ЦВК та РНК СРСР доповнили та внесли зміни до постанови від 27 липня 1934 р., поширивши право Держстраху на страхування посівів спеціальних і технічних культур, продукцію садівництва та городництва в колгоспах та кооперативах [24]. 5 вересня 1936 р. РНК СРСР, підкреслюючи своєчасність і повний збір страхових платежів, виплати компенсацію населення за втрату майна, запровадив добровільне індивідуальне (особисте) страхування на випадок смерті без обмеження суми страхування, доручивши Наркомфін розробити протягом місяця його правила і тарифи [25]. Союзний уряд видав 29 листопада 1936 р. «Правила добровільного надокладного страхування посівних зернових і бобових культур» [26], а 17 травня 1938 р. Наркомфін СРСР розповсюдив «Інструкцію по організації та оформленню добровільного колективного страхування життя трудящих» [27], яка містила перелік необхідних документів та формулярів. 1 жовтня 1938 р. з'явилися «Правила добровільного індивідуального страхування на випадок смерті від всіляких причин та інвалідності від нещасного випадку» [28]. Вони дозволяли страхування особам віком від 16 до 60 років страхуватися терміном на рік і до 20 років, не обмежуючи суму страховки. Були вписані правила її оформлення, відповідальність Держстраху, порядок сплати страхових внесків та виплати страхової суми. Тоді ж були схвалені Наркомфіном і «Правила добровільного страхування життя від нещасних випадків», які структурно і функціонально дублювали попередні, але частково вирізнялися: продовженням вікової межі до 70 років, терміном страхування до одного року, повною виплатою страхової суми у випадку смерті та стовідсоткової втрати працездатності [29]. Документом регулятивного спрямування була також «Інструкція по добровільному (надокладному) страхуванню майна, посівів і тварин, які належали колгоспам і трудящим», схвалену Наркомфіном СРСР 4 жовтня 1938 р. [30]

Страхування життя в умовах «великого терору», тобто політичних репресій 1937–1939 рр., виглядало цинічно, позаяк ніхто не був «застрахований» від арешту, ув'язнення та розстрілу за політично-ідеологічними мотивами. 9 лютого 1939 р. Наркомфін СРСР встановив «Правила добровільного колективного страхування життя трудящих», тобто робітників, колгоспників, службовців, кооперованих кустарів, студентів цілими цехами, колгоспами, факультетами. Колективне страхування приймалося від 500 до 5000 крб. страхової суми на кожну особу [31]. Нормативні акти, тобто правила, інструкції, директивні листи Головного правління Держстраху СРСР, стосувалися умов добровільного страхування домашнього майна від пожежі, блискавки, вибуху, повені, землетрусу, урагану, зливи, поповзнів. Відшкодуванню втрат від перелічених випадків слугували правила, розроблені Наркомфіном СРСР 14 квітня 1939 р. [32]

Формулювання «добровільне страхування» означало його видову відмінність від окладного, але в умовах 30-х рр. воно було обов'язковим, а кількість об'єктів страхування, їх дроблення, починаючи від будівель та посівів і до вуликів бджіл, свідчило про одну із форм неофіційного оподаткування населення з метою мобілізації коштів для індустріалізації та утримання армії, силових структур тощо.

До пріоритетних видів страхування, якщо брати до уваги стягнення страхових платежів з населення, належало окладне обов'язкове страхування. За його рахунок, починаючи з 27 вересня 1936 р. [33], до місцевого бюджету надходило 15% реалізованої суми страхових платежів, а також 15% на попередження

пожеж та загибелі худоби. 11 квітня 1937 р. ЦВК та РНК СРСР усунули порядок вилучення майна для покриття боргу по обов'язковому окладному страхуванню колгоспів, промислових артілей та громадян, яким займалися податкові органи адміністративним шляхом, поклавши цю справу на так звані народні суди [34]. Встановлювався порядок вилучення майна, розроблений Наркомюстом СРСР 9 травня 1937 р., відтак повернення страхових платежів відбувалося за принципами і методами стягнення податку. 3 лютого 1938 р. РНК СРСР скасував постанову 3 лютого 1931 р. «Про зміни в державному страхуванні», тобто відбулося відносно реформування системи страхування [35]. Орендні підприємства підлягали обов'язковому окладному страхуванню, а майно бюджетних установ союзного та республіканського рівня звільнялося від обов'язкового і добровільного форм страхування. Держстрах отримав право стягнення платежів добровільного страхування за майно кооперативних профспілкових, громадських організацій. Майно кустарно-промислової кооперації в сільських районах та кооперації інвалідів підлягало обов'язковому окладному страхуванню. За постановою Наркомфіну СРСР від 7 жовтня 1938 р. обов'язкове страхування поширювалося на житлові будинки і господарські будівлі державної форми власності [36]. Інструкція Наркомфіну СРСР від 11 лютого 1939 р. встановлювала порядок визначення втрат майна від пожежі та їх відшкодування [37].

Проаналізувавши нормативно-правове регулювання радянської системи страхування, тобто відповідного корпусу законодавчих актів, зазначу конкретні її відмінності у 20-х та 30-х рр. Переважна більшість постанов, декретів, інструкцій, положень, ухвалених протягом непу, відтворювали принципи становлення та функціонування класичної страхової справи, запозиченої з дореволюційної доби. Їх реорганізація розпочалася у 1929 р. і була остаточно завершена на початку 1931 р. Класовий принцип майнового страхування, актуалізований у зв'язку з колективізацією сільського господарства, фактично ліквідував будь-які рештки попередньої системи страхування. Зникли навіть терміни («премія», «превенція», «тариф премій», «страхова оцінка»), які були характерні для 20-х рр. Система страхування періоду непу була своєрідним «гарантійним страхуванням» його функціонування, тобто виразником нового економічного курсу.

Держава повністю монополізувала страхову справу, розширивши страхове поле шляхом дроблення об'єктів страхування. Так зване добровільне страхування перетворилося на додаткове фінансове джерело мобілізації коштів населення, а окладне обов'язкове страхування на звичайне його оподаткування. Кооперативні та громадські організації не уникли «страхових стягнень», а система страхування стала винятково державною. Норми, правила, тарифи встановлював Наркомфін СРСР, видаючи інструкції.

Вивід Радянська система страхування 20–30-х рр., судячи з офіційних законодавчих актів, зазнала суттєвого реформування у 1929–1930 рр., набувши уніфікованої організаційно-функціональної форми шляхом ліквідації кооперативного страхування та республіканських самодіяльних центрів – Укрдержстрах. Починаючи з 1931 р., тобто одразу після остаточної ліквідації «Коопстраху» та реорганізації «старої», діяла єдина система державного страхування з розгалуженою структурою її місцевих органів. Збереглася форма циркулярів та інструкцій, притаманна також для 20-х рр.

Джерела та література

1. Серебровский В. И. Страхование / В. И. Серебровский. – М. : Финиздат НКФ СССР, 1927. – 143 с.; Воблый К. Г. Основы экономии страхования / К. Г. Воблый. – М. : Изд. центр «Анкил», 1995. – 228 с.; Мотылев Л. А. Государственное страхование в СССР и проблемы его развития / Л. А. Мотылев. – М. : Финансы, 1972. – 264 с.; Тагиев Г. Государственное страхование в СССР / Г. Тагиев. – М. : Госфиниздат, 1953. – 96 с.; Библиографический указатель литературы по страховому делу 1800-1995 / науч. ред. Л. И. Рейтман, сост. В. В. Аленичев, Т. Д. Аленичева. – М. : ЮКИС, 1995. – 300 с.
2. Официальный отдел // Вестник государственного страхования. – 1922. – № 1. – С. 40-41.
3. Официальный отдел // Вестник государственного страхования. – 1922. – № 2. – С. 42-43.
4. Положение о Главном Правлении государственного страхования // Вестник государственного страхования. – 1922. – № 11-12. – С. 26-29.
5. Положение о Главном Правлении Государственного страхования. – М. : ГПГС (Госстрах), 1923. – 20 с.
6. Перечень циркуляров Госстраха за сентябрь месяц 1922 г. // Вестник государственного страхования. – 1922. – № 7. – С. 38-40.
7. Сводный циркуляр № 166 украинским губстрахконтторам, окружным и участковым агентам / Всеукраинское правление государственного страхования – Х., 1925. – 225 с.
8. О выплате ответственным работникам местных органов Госстраха особого вознаграждения за успешное выполнение операционных заданий в 1923-24 году // Финансовый бюллетень. – 1924. – № 42. – С. 42-44.
9. Там само. – С. 48-49.
10. Свод распоряжений Главного Правления, действующих на 1-ое января 1926 года. – М. : Изд. ГПГС, 1926. – 125 с.
11. Собрание законов СССР. – 1924. – № 26. – Ст. 225.
12. Там само. – 1926. – № 6. – Ст. 41.
13. Положение о государственном страховании Союза ССР. – М., 1926. – С. 15.
14. ЦДАВО України. – Ф. 539. – Оп. 7. – Сп. 1037. – Арк. 178-182.
15. Там само. – Арк. 181.

16. Угрунтування та методологія класового оподаткування майна, що підлягає обов'язковому окладному страхуванню та матеріали щодо реорганізації державного страхування. – Х. : Вид-во ЦСУ УСРР, 1929. – 64 с.
17. Там само. – С. 30.
18. ЦДАВО України. – Ф. 539. – Оп. 7. – Сп. 1037. – Арк. 175.
19. Известия. – 1929. – 8 вересня, № 207.
20. ЦДАВО України. – Ф. 539. – Оп. 7. – Сп. 1037. – Арк. 324.
21. Тарифи й тарифні правила державного страхування (крім окладного) : систематизований збірник тарифів і тарифних правил та пояснення про порядок застосування їх. – Х. : Укрфілія Держфінвидаву СРСР, 1932. – 40 с.
22. Там само. – С. 6.
23. Собрание законов СССР. – 1934. – № 40. – Ст. 317.
24. Там само. – 1935. – № 51. – Ст. 423.
25. Там само. – 1936. – № 46. – Ст. 398.
26. Там само. – 1936. – № 61. – Ст. 453.
27. Сборник важнейших постановлений и ведомственных распоряжений по государственному страхованию / сост. В. С. Давыдов; отв. ред. А. Н. Власов. – М. : Финиздат, 1940. – С. 175.
28. Там само. – С. 199.
29. Там само. – С. 200-203.
30. Там само. – С. 133-137.
31. Там само. – С. 169-174.
32. Там само. – С. 161-163.
33. Собрание законов СССР. – 1936. – № 50. – Ст. 407.
34. Там само. – 1937. – № 30. – Ст. 120.
35. Сборник важнейших постановлений... – С. 119.
36. Там само. – С. 122-126.
37. Там само. – С. 93-100.

Маевская Л.Б.

УДК 329.3

КЛАССИФИКАЦИЯ И ОСОБЕННОСТИ ИДЕОЛОГИИ ХАРИДЖИТСКИХ СЕКТ СОГЛАСНО АШ-ШАХРАСТАНИ И АЛЬ-БАГДАДИ

Постановка проблемы. Аль-Багдади и Аш-Шахрастани известны, своими трудами посвященными рассмотрению идеологии различных сект распространенных в исламском мире, а также ими была составлена классификация сект. Труды этих авторов популярны до наших дней и служат пособием по изучению сект имевших распространение на Ближнем Востоке в период раннего средневековья. Актуальность данной статьи связана с тем, что часть радикально-экстремистских течений современного исламского мира базируют свою деятельность на основе идеологии различных хариджитских сект, например, один из идеологов организации под названием «Ихван аль-муслимун» («Братья-мусульмане») при написании своих работ руководствовался идеологией секты байхасия. Также на основе синтеза учения различных хариджитских сект и ваххабизма основывается идеология организации «Такфир валь Хиджра» («Обвинение в неверии и переселение»).

Научных исследований, конкретно, по этой проблеме не проводилось. Существуют только общие работы по идеологии и истории партии под названием «Джамаат аль-Исламия» и истории формирования хариджитских сект.

Формирование исследовательских заданий Основная цель данной статьи, изучение классификации и идеологических особенностей хариджитских сект, как их видели Аль-Багдади и аш-Шахрастани. Это поможет в изучении особенностей идеологии сект, которые образовались на базе современной партии под названием «Джамаат аль-Исламия» и поможет сопоставить процессы дробления и образования сект среди хариджитов и среди представителей упомянутой партии так как они являются идеологически родственными явлениями.

Изложение основного текста. Аш-Шахрастани Мухаммад ибн Абдель Керим - автор многих сочинений, из которых сохранилось только четыре [1] Самый известный из его трудов книга «Аль-миляль валь-нихаль» ("Книга о религиях и сектах"). В ней приведены сведения о мусульманских и других религиозных и философских учениях и сектах древности и средневековья, в том числе о школах греческой философии, гностиках, языческих верованиях Ирана и Средней Азии, об иудейских и христианских сектах, индийских религиозно-философских системах. Следует отметить, что существенной стороной ересиографии, представленной в «Книге о религиях и сектах», является стремление автора к объективности, непредвзятости при изложении учений, защищаемых той или иной сектой [1]. Умер в 1135 году [2].

Книгу с подобным названием написал и исламский теолог, придерживающийся ашаритской доктрины в богословии Аль-Багдади [3]. В своем произведении основное внимание он уделяет рассмотрению воззрений шиитских, хариджитских и мутазилитских сект. В данной статье нами будет рассмотрены идеологические особенности и классификация хариджитских сект согласно Аш-Шахрастани и Аль-Багдади. При